

مقدمه

نهاد آموزش و پرورش، با وجود تعداد میلیونی شاگردان، معلمان و سایر افراد دست‌اندرکار، به شدت نیازمند طرح‌ها، روش‌ها و ابزارهایی برای افزایش بهره‌وری خود است. افزایش بهره‌وری در آموزش و پرورش را می‌توان به معنای دستیابی به یادگیری بیشتر، عمیق‌تر و پایدارتر دانش‌آموزان و شکوفایی هر چه بیشتر استعدادها و ظرفیت‌های درونی آنها، در ازای صرف منابع مالی و انسانی معقول دانست.

در گذشته، یادگیری به طور عمد به معنای حفظ توده‌ای از حقایق، مفاهیم، اصول و روش‌های کار به وسیله شاگردان و یادآوری و بازگویی آنها به وقت ضرورت تلقی می‌شد. در همین ارتباط وظیفه معلمان نیز ارائه اطلاعات موردنظر برای به خاطر سپاری به شاگردان بود. برخی معلمان برای انجام دادن بهتر این وظیفه، از ابزارهای کمکی موسوم به «وسائل کمک آموزشی» استفاده می‌کردند. این وسیله‌ها، به طور عمد رسانه‌هایی یک‌سویه و غیرتعاملی بودند و کارشان فقط در کمک به انتقال پیام‌های معلمان به شاگردان خلاصه می‌شد.

امروزه، براساس درک بهتری که از چگونگی یادگیری و کسب شناخت به وسیله انسان حاصل آمده است، نگاه آموزشگران نسبت به فرایند آموزش و یادگیری دچار تحول بنیادین شده است. اعتقاد رایج بر این است که یادگیری دانش‌آموزان، یادآوری آن چه از معلمان خود شنیده یا در کتاب‌های درسی‌شان خوانده‌اند نیست، بلکه مبتنی بر ادراکات شخصی آنها و ناشی از مشاهدات و تجارب فردی و جمعی ایشان می‌باشد. وظیفه شاگردان به تحقیق، بررسی، کاوشگری، اکتشاف، کار مشترک گروهی، بررسی منتقدانه و به طور خلاصه، کسب مهارت درست اندیشیدن تغییر یافته است. وظیفه معلمان نیز از ارائه صرف اطلاعات، به فراهم کردن شرایط، هدایت و تسهیل وقوع این اتفاقات در شاگردان تغییر پیدا کرده است.

با تغییر مسیر فعالیت‌های مدرسه‌ای از تدریس به سوی یادگیری، تأکید بیشتر بر نقش یادگیرنده و اهمیت او در فرایند یادگیری، و ضرورت جلب توجه و علاقه وی به یادگیری، سبب شده است که اهمیت رسانه‌های یک‌سویه و غیرتعاملی روز به روز کاهش یابد و در مقابل ارزش رسانه‌های دوسویه و تعاملی افزایش پیدا کند.

شاید بهتر باشد که امروز به جای استفاده از واژه «رسانه‌های آموزشی»، که بیشتر بر تدریس و فعال بودن معلم یا فرستنده پیام تأکید دارد، از اصطلاح «رسانه‌های آموزشی-یادگیری»، استفاده کنیم، که بیانگر توجه بیشتر بر یادگیری و فعال بودن یادگیرنده است.

در این نگاه جدید، رسانه‌ها صرفاً به عنوان وسیله‌هایی که پیام‌های شخص فرستنده (یا معلم) را به سوی مخاطب (یا شاگرد) هدایت می‌کنند و شاگرد به گونه‌ای منفعل فقط پذیرنده آن پیام‌هاست، محسوب نمی‌شوند. در این دیدگاه، گرچه هنوز رسانه‌ها نقش مبادله‌کننده پیام و اطلاعات را حفظ کرده‌اند، اما با متنوع شدن و تغییراتی که در آنها پدید آمده است، آزادی مخاطب در انتخاب و دریافت نوع رسانه و پیام موجود در آن افزایش یافته است. مخاطب یا شاگرد انتخابگر پیام و رسانه و در مواردی سازنده و شکل‌دهنده آن است و نه فقط دریافت‌کننده و پذیرنده آن. با شکل‌گیری رسانه‌های جدید و نیز تغییر نگرش آموزشگران، فرایند ارتباط آموزشی فرایندی پویا تلقی می‌شود که در آن، جای فرستنده و گیرنده می‌تواند به طور دائم تغییر کند و هریک، نقش دیگری را بر عهده بگیرد.

در انطباق با تغییرات مطرح‌شده، در این کتاب که ویرایش جدیدی از کتابی است که برای اولین بار در سال 1377، با عنوان «رسانه‌های آموزشی» به چاپ رسید، برخی از رسانه‌های آموزشی قدیمی، یک‌سویه و کمتر مورد استفاده حذف شده و یا به طور مختصر و به عنوان تاریخچه‌ای از رسانه‌ها معرفی شده‌اند و در مقابل، بر رسانه‌های آموزشی-یادگیری جدید و تعاملی‌تر، به خصوص رسانه‌های الکترونیک و دیجیتال متکی بر وب تأکید بیشتری شده است.

این کتاب می‌تواند به عنوان مددکار تدریس اثربخش معلمان و استادان و منبع اصلی درس «طراحی و تولید مواد و رسانه‌های آموزشی» (و یا عناوین مشابه) در گرایش‌های مختلف رشته علوم تربیتی، از جمله تکنولوژی آموزشی، و برای

دستیابی به هدف آموزشی - یادگیری نهایی زیر استفاده شود.

هدف آموزشی - یادگیری نهایی کتاب

فراهم‌سازی زمینه شکل‌گیری شناخت، توانایی و علاقه در مخاطبان در زمینه طراحی، تولید، انتخاب و کاربرد رسانه‌های آموزشی - یادگیری.

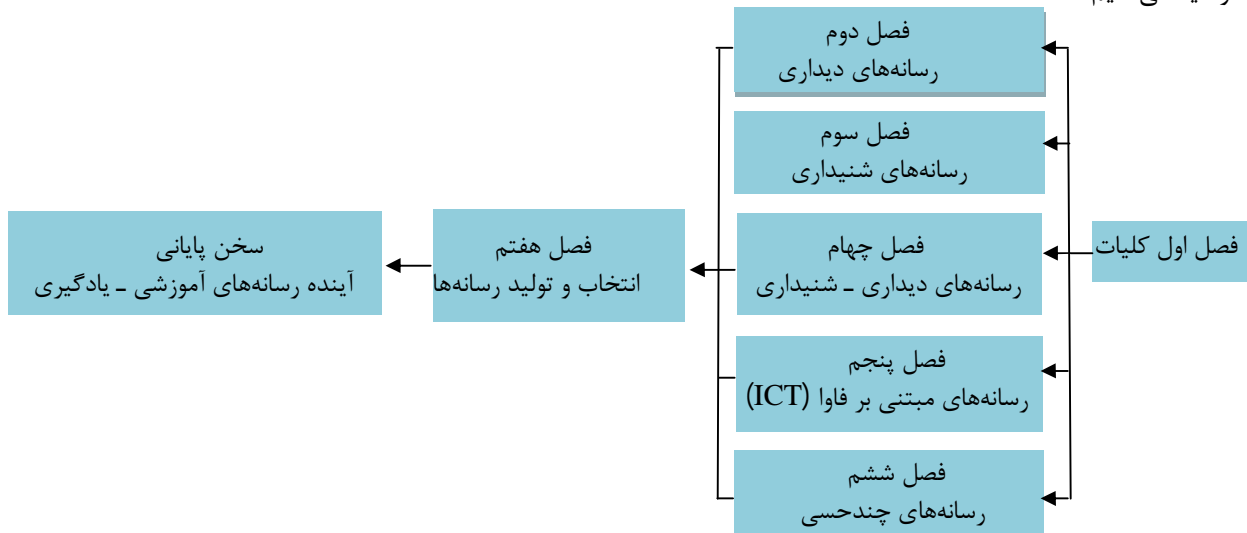
این هدف نهایی حداقل به سه هدف کلی زیر قابل تقسیم است:

اهداف آموزشی - یادگیری کلی کتاب

1. آشنایی با نقش و اهمیت رسانه‌ها به عنوان وسیله برقراری ارتباط موفق در موقعیت‌های آموزشی - یادگیری.
2. توانایی انتخاب، طراحی، تولید و کاربرد رسانه‌های مناسب (با توجه به ویژگیها، مزایا و محدودیت‌های آنها) برای محیط‌های آموزشی - یادگیری مشخص.
3. شکل‌گیری و تثبیت تمایل به بهره‌گیری از رسانه‌های آموزشی - یادگیری در نظام ارزشی آموزشگران، چنان‌که استفاده از آنها بخشی از فرایند ارتباطی آموزشی ایشان شود.

هر فصل دارای اهداف جزئی خاص خود می‌باشد که دستیابی خوانندگان به آن هدفها می‌تواند زمینه‌ساز نیل به هدفهای کلی و نهایی کتاب باشد. در همین راستا و برای نیل به اهداف فوق، مطالب کتاب حاضر در هفت فصل تدوین شده است که عناوین اصلی و فرعی آنها را در «فهرست مطالب» ملاحظه می‌کنید.

در طرح زیر، نقشه محتوایی کلی کتاب را ملاحظه می‌کنید. این نقشه، سازمان کلی مفاهیم مطرح شده در فصل‌های مختلف کتاب و رابطه این فصلها با یکدیگر را نشان می‌دهد. در هر فصل کتاب نیز، سازمان کلی و رابطه مفاهیم ارائه‌شده در آن فصل، در نقشه‌های محتوایی مربوط نشان داده شده است. مطالعه توأم با تأمل نقشه‌های محتوایی را به منظور مشاهده چشم‌انداز، کسب دیدی کلی از مطالب مطرح‌شده، کمک به سازمان‌دهی مطالب و درنهایت نیل به درک بهتر آموخته‌ها توصیه می‌کنیم.

در پایان، بر خود لازم می‌دانم از سرکار خانم نوشین قبدیان ویراستار محترم سازمان سمت که نهایت دقت و ظرافت نظر را در اعمال اصلاحات ویرایشی کتاب به عمل آوردند قدردانی و تشکر کنم.

محمدحسن امیر تیموری، 1393

mhrima@gmail.com